

Михайло Григорович Курдюк, канд. с.-г. наук, відомий в Україні як директор і засновник саду заповідника “Асканія-Нова”, де на його честь навіть названа невелика річка, довголітній директор Тростянецького дендропарку, як науковець і публіцист. Член Національної Співки письменників України. У Краснокутському опорному пункті садівництва на Харківщині *М.Г. Курдюк* працював науковцем-дендрологом від 1957 до 1965 року. Опорний пункт був створений на базі Основ’янського акліматизаційного саду *Івана Назаровича й Івана Івановича Каразінних*. Тепер там розміщений Краснокутський науково-дослідний центр садівництва Інституту садівництва НААН України.

У наш час Центр перебуває в глибокому занепаді.

Це змусило Михайла Григоровича та прогресивних діячів науки й культури створити комітет щодо відродження Каразінського саду. Враховуючи величезну значущість Каразінського саду, комітет висуває пропозицію перетворити Центр у Національний науково-дослідний інститут “Каразінський сад” у рамках Національної академії аграрних наук. Цей Інститут повинен стати головним на Лівобережжі, зокрема на Слобожанщині, форпостом садівництва, акліматизації та інтродукції рослин, освоєння яружних земель, естетики довкілля, екології та охорони природи. Тобто, відновити коло наукових і практичних зацікавлень засновника Основ’янського саду *Івана Назаровича Каразіна*.

... 19 січня 2015 р. *Михайло Григорович Курдюк* помер уві сні. Він бачив першу верстку статті і дуже хотів, щоб вона допомогла заснуванню Національного науково-дослідного інституту “Каразінський сад” ...

КАРАЗІНСЬКИЙ САД

Каразінський сад — це перший у нашій державі всебічно усвідомлений осередок акліматизації та інтродукції деревних рослин, зразок архітектурно-ландшафтного мистецтва XIX століття і державний заповідник садового мистецтва. Він має багату й повчальну історію науки й практики в рослинництві, екології та естетиці довкілля.

За царських часів він мав назву Основ'янський акліматизаційний сад І.Н. Каразіна, а в радянські часи офіційна назва не раз змінювалася, хоч у народі і практиків переважала назва *Каразінський сад*. Тепер це *Краснокутська дослідна станція садівництва*, котра, як правонаступниця, не має науково-практичного спрямування колишнього Каразінського саду, а зосереджує свою увагу лише на деяких питаннях науки й практики садівництва. Тому заповідну частину віднесено до виробництва, що не вкладається ні в які рамки охорони державних заповідників і пам'яток природи.

Ще за життя засновника Каразінського саду *Івана Назаровича Каразіна* (1780—1836), а потім його сина *Івана Івановича Каразіна* (1834—1903) сад став центром поширення нових цінних дерев і чагарників. За своє вікове існування цей сад випробував 400 видів екзотів і вперше ввів у культуру близько 70 нових видів та форм дерев і чагарників. Звідси поширились по нашій землі біла акація, гледичія, софора, каркас та багато плодкових і декоративних порід.

Неповторна краса рослинних композицій, садових ландшафтів і пейзажів та велика кількість видів дерев і чагарників зробили Каразінський сад відомим далеко за межами Слобожанщини, прославляючи нащадків козацького роду *Ковалевських* і *Каразіних*.

Розміщений сад в одному з численних і глибоких там ярів, який звернений на північний схід і переходить у широку балку. Тут поєднуються найпростіші засоби боротьби з ерозією — загати ставків і муловідстійників, терасування схилів — і художні композиції та групи різноманітних дерев, місцевих та екзотичних видів.

Створення Каразінського саду певною мірою пов'язане зі заснуванням Краснокутська та заселенням Слобідської України.

У 1651 році група переселенців із Корсуня (Київська область) на чолі з полковником *Іваном Штеною* в мальовничому місці на березі річки Мерло заснувала поселення Красний Кут, що потім стало сотеним містом. Згодом *І. Штена* на своїй займанщині, що мала 1543 десятини землі, переважно лісових угідь, у 1664 році заснував Петропавлівський монастир, який проіснував 100 років і був ліквідований з примхи цариці *Катерини*. Затим, приблизно 1775 р., ця ділянка з усіма надземними й підземними будівлями була передана як нагорода *Назарові Олександровичу Каразіну* за його заслуги в російсько-турецькій війні 1758—1774 рр.

На окремих ділянках нинішнього дендросаду була діброва, про що свідчать збережені до наших днів або недавно загиблі 200—300-річні дуби, ясени, верби, клени, в'язи.

Син Назара Олександровича, *Іван Назарович Каразін*, є першим на теренах України свідомим акліматизатором деревних рослин і засновником Каразінського саду, або, як його називали раніше, Основ'янського акліматизаційного саду І.Н. Каразіна. Більшість дослідників вважають початком створення акліматизаційного саду 1809 рік. Отже, це сталося на два роки раніше Кременецького саду (Тернопільщина), який неозначено з історією ботанічної науки відносять до засновників акліматизаційного процесу.

“Лесной журнал” 1833 року в передмові до списку рослин Каразінського саду писав: “*При перебуванні його, Каразіна, в чужих країнах у 1808 й 1809 роках запасає він насінням і щепами іноземних рослин, що були тоді у Франції та Німеччині. Багато із привезеного ним насіння не зійшло, інші загинули від суворості клімату, від недбалості садівника та недосвідченості його, Каразіна*”.

Для проведення робіт з акліматизації *Іван Назарович Каразін* створив у центрі пейзажного саду, у добре захищеному від вітрів місці, ділянку чотирикутної форми, оточену з усіх боків канавою, наповненою водою. Цей “чотирикутник”, добре освітлений і зволожений, використовувався для акліматизації теплолюбних і вологолюбних рослин, які погано ростуть і навіть гинуть на підвищених і сухих місцях.

І.Н. Каразін протягом своєї 25-річної роботи з новими рослинами (1809—1836) зібрав велику колекцію дерев і чагарників, що нараховувала 231 вид. Крім того, в плодovому саду зростало понад 200 сортів груш, близько 200 сортів яблунь, до 100 сортів слив, 70 сортів вишень і 20 сортів винограду.

Син *І.Н. Каразіна* — Іван Іванович — від 1858 року продовжив справу, розпочату батьком. Насамперед він привів у належний порядок занедбане опікуном господарство, а потім приступив до розширення розсадника, дендрарію та фруктових садів. Він став гідним наступником батька, значно збагатив колекції декоративних і фруктових рослин. При ньому Основ'янський акліматизаційний сад досяг найбільшого розвитку.

За даними на 1899 рік, в дендрологічному саду було понад 540 видів і форм деревних і кущових рослин. Колекція плодovого саду містила 400 сортів яблунь, 360 сортів груш, 65 сортів вишень і черешень, 200 сортів слив, 8 сортів абрикосів, 5 сортів персиків, декілька десятків сортів винограду.

І.І. Каразін не тільки працював над розмноженням та поповненням дендросаду рослинами, але й провадив спостереження за ними, добираючи цікаві форми й різновидності. До них належать модрина “основ'янська”, ялівець “основ'янський”, яблуня “основ'янська”, “Каразінська виноградна яблуня”, персик крупноплідний та інші. *І.Н. Каразін* одним із перших при розмноженні хвойних застосував щеплення, зокрема декоративних форм ялини колючої, сосон декількох видів.

Завдяки щепленню в саду з'явилося багато декоративних форм: клен Шведлера, ясени плакучий та золотистий, горобина арія та інші.

Все, що було цікавим і заслуговувало уваги, розмножувалось і продавалось за доступною ціною.

Акліматизаційний сад на початок ХХ-го століття перетворився в прекрасний дендросад з мереживом мальовничих доріжок, де були штучні ставки, побудовані альтанки, увиті виноградом, а на острівки одного зі ставок перекинуто місток.

Залишене з часів монастирського володіння приміщення в центрі садиби було переобладнане під оранжерею, а підземні комори — під плодосховище. Біля верхнього ставка було відкрито й обладнано джерело залізистих вод, а біля нижнього знайдене джерело сірководневої води, яка використовувалася для домашнього лікування.

Завдяки ентузіазму **І.І. Каразіна** та його активній праці Краснокутський дендросад став одним із найкрасивіших у нашій країні. Відомий учений **Н.П. Тайров** 1901 року писав: “Завдяки Іванові Івановичу Каразіну Харківська губернія має у своїх рівнинах сад, який з честю може займати місце у будь-якій західноєвропейській державі”.

Це був зразок декоративного плодового саду, який, крім фруктів, давав ще розраду духу, зміцнював здоров'я його відвідувачів, вселяв настрій і добре почуття.

І.І. Каразін започаткував проведення шкільних свят деревонасадження, що було впроваджене в Харкові й уперше відбулося 15 квітня 1898 року, а затим відбувалося щороку аж до смерті ініціатора.

Іван Іванович Каразін поєднав у собі з люблячою простотою серця рідкісну наполегливість у досягненні своїх цілей та упертість у праці. Цілями були — краса й добро рідної землі. Праця його була присвячена культурі й творчості в розумінні боротьби з побутовими негараздами. Під красивою мужньою зовнішністю і м'яким поведінням, пов'язаним із незлобним гумором, ховалися риси справжнього піонера цивілізації. Його вічно бентежили думки про поліпшення в селянському господарстві. І весь вільний від цих тривог і сімейних турбот час ішов на упорядження і подальше розведення у своєму маєтку великого й зразкового ботанічного і помологічного саду.

Восени 1900 року була проведена перша виставка садівництва й рослинництва в Харкові Південно-російським товариством акліматизації. Вона мала великий успіх, а найкращі експонати, зокрема фрукти Каразінського саду, були надіслані в Париж на конкурс плодів Європи. **І.І. Каразіну** була вручена найвища нагорода — Перший приз Харкова: срібний кубок з підносом, — беручи до уваги його надзвичайні заслуги і сторіччя існування саду, рівного якому й подібного до якого не було у світі.

Відомий громадський діяч академік **Анатолій Федорович Коні** так відгукнувся про цей сад: “Тут якось забуваєш метушню життя, у душі стає спокійно, а коли загадаєш, що все це створене людиною, то подив і гордість наповнюють душу, відчувається, що людина може стати царем природи, стільки в ній могутності, енергії та розуму”.

Провідні вчені Росії, висловлюючи тривогу за подальшу долю цього саду, чудового і єдиного у своєму роді в імперії, запропонували уряду придбати Каразінський сад для продовження робіт зі садівництва та дендрології. З цього приводу **М.І. Кичунов** писав: “Усі відвідувачі саду **І. І. Каразіна** винесли незабутнє на все життя враження. За багатством зібраних там колекцій рослин і, особливо, за надзвичайною красою та силою окремих екземплярів, цей сад, якщо в майбутньому не буде належати нинішнім господарям, то обов'язково має стати власністю казни, інакше можуть загинути всі скарби цього прекрасного саду”.

Після смерті Івана Івановича гідного послідовника не знайшлося. Сад втрачав своє значення аж до 1922 року. Однак, і після цього мало приділялось уваги дендросаду, тому частина екзотів загинула, насадження забур'янилися малоцінними рослинами.

До 1936 року дожило дерево тополі канадської, яке було заввишки 36 метрів. Коли його спиляли, то заготовили сто складометрів дров. Ця порода була вперше розмножена в Каразінському саду, живці якої заокеанські вчені подарували 1805 року Харківському університетові з нагоди його відкриття. Звідси цей вид поширився по всій Європі. У себе на батьківщині тополя канадська досягає висоти 40 метрів та понад два метри в діаметрі. Поширюється в природних лісах одиночно, тому не здатна для створення монокультур, хоч за швидкий ріст і величезні розміри її образно називають північним евкаліптом. У міських насадженнях цей вид небажаний, оскільки своїм швидким ростом глушить інші породи, а в час плодоношення його жіночі особини засмічують пухом вулиці і прилеглі території, викликаючи алергію. Він небажано замінив верби біля водойм, а в придорожніх смугах і в захисних насадженнях дуже потіснив хвойні та інші бажані породи, прикриваючи своїми кронами великі площі родючої землі, де б могли рости сільськогосподарські культури.

Розмножуючи нові рослини у своєму маєтку, **І.І. Каразін** намагався збагатити Слобідський край породами дерев, корисними для людини. Він був упевнений, що рослинний світ прикрашає землю, створює умови для відпочинку, де людина черпає наснагу, бо рослини впливають на зміцнення здоров'я. В акліматизаційному саду були великі за площею розсадники, які закладалися на підвищеннях і на важкому глинястому ґрунті, щоб загартовувати саджанці та отримувати добрий посадковий матеріал. Усе, що було цікавим і заслуговувало уваги, він розмножував і продавав за доступною ціною. **Каразіни** частину своїх саджанців безкоштовно роздавали місцевим селянам. Селяни будь-яку благодійність високо цінували, а тому після Жовтневого перевороту сховали цю родину від більшовицьких інквізиторів, чим врятували їм життя. **І.І. Каразін** видавав каталоги поширюваних ним рослин, але на сьогодні жоден із них не знайдений. У 1899 році в працях Російського товариства акліматизації рослин і тварин був надрукований список інтродукованих рослин Каразінського саду, до якого входило 500 назв.

Основ'янський акліматизаційний сад, у складі якого були ботанічний і помологічний сади, сприяв створенню привабливих пейзажів у мальовничих ярах і балках навколо Краснокутська — прекрасна традиція Каразіних, — спонукав розвиток садівництва по всій Слобожанщині.

На схилах яру і в його центрі були створені великі й малі куртини хвойних і листяних порід, естетично об'єднані між собою та мереживом алей і доріжок. Особливо прекрасно вписувались у пейзажі групи ялин, ялиць — сибірської та каліфорнійської, сосни веймутової, модрини, сибірського кедр, платанів, кленів, кизилу. На тлі згаданих куртин виділялися старі могутні дерева.

Акліматизаційний сад охоплює вершину великого яру, служить наочним прикладом розумного використання яружних земель. Ставки і яр створюють сприятливий мікроклімат, вологіший улітку і затишний узимку.

Щоб запобігти замуленню ставків, ще монахи влаштували відстійники, де весняні й дощові води затримуються, просочуються крізь піщані фільтри гребель, витікаючи нижче чистими джерелами. Вода ставків йшла на зволоження розсадників, а джерельна — для пиття й домашнього лікування.

Характерна частина акліматизаційного саду — тераси, що добре прогриваються сонцем. Вони були зайняті виноградом, домашньою горобиною, персиками, серед яких виділяється перський чорний (тлорзиран), що й тепер високо цінується садівниками-аматорами. Наприкінці позаминулого століття артілі

землекопів із Рязанщини збудували нові, ширші, тераси вздовж балки. На них розташовувалися розсадники, росли штамбові троянди, сортовий бузок, а на схилах терас — століста троянда, яка мірадами маленьких повних блідо-рожевих квіточок злилася в чудовий килим і ще й тепер прикрашає один зі схилів.

І.І. Каразін мав жваве спілкування з багатьма вітчизняними й зарубіжними фахівцями, опублікував декілька наукових статей, не раз брав участь у виставках і здобував нагороди.

Садівники минулого поряд із плідництвом розвивали декоративне садівництво. Був такий сад і в Івана Івановича, який прилягав до дендрарію, відділяючись від останнього темною ялиновою алеєю. Його остаточно зруйнували вже в часи існування Станції садівництва.

В середині цього саду росла група віковичних модрин та американських лип, розкинув свою могутню крону бук європейський. Від села сад відділявся захисною смугою гледичії звичайної та великою кількістю екзотичних дерев і кущів. За свідченням доньки Івана Івановича, **Юлії Іванівни Каразіної**, тут було дуже багато різноманітних квітів. І це не випадково, бо квіти прикрашають садові посадки і мають великий позитивний психологічний вплив.

Саме тому українці споконвіку кохаються у квітах.

Новими сортами славився Каразінський сад і в давні часи, і в наш час. Ще до війни, з організацією Опорного пункту садівництва закладено гібридний сад. Від 1954 року роботи зі селекції та сортовивчення

очолив кандидат біологічних наук **Олександр Яремович Берендей**, віддавши справі селекції плодкових понад 35 років, здобувши на цьому поприщі лауреата премії ім. Л.П. Симиренка та заслуженого агронома УРСР. Це була працелюбна, спостережлива й смілива людина. Олександр Яремович не боявся виступити проти **Трохима Лисенка**, довівши йому діалектику стадійності яблуні.

У садах Опорного пункту довго зберігалися посадки часів Каразіна з широкими міжряддями і набором порід, поширених тоді. Були в них і пізніші посадки. Це був садовий музей проти неба. Розкорчували й колекційний сад, де були зібрані сотні сортів.

Негідний науковій установи захід. Під корінь вивернули яблуню-рекордистку Антонівку золотий чернець й ділянки антонівки звичайної, зрубали цілий ряд старих дерев Кандиль-китайки, яблука якої цінувалися й розподілялися тільки серед керівництва та “потрібних людей”.

Цей сорт знайшов тут найкращі умови, щоб проявилися смакові й товарні якості плодів, подібно до того, як завезений **Є.В. Редьком** до Алма-Ати український Апорт (Шлапак) під дією нового клімату, ґрунтів і сонця став кращим, ніж на батьківщині, і тепер відомий за межами Середньої Азії. Це не туга за минулим, а біль за втраченим, яке могло б послужити і нам, і нащадкам.

Найбільше приваблює відвідувачів і туристів дендрологічний сад з його екзотичними рослинами, чарівними пейзажами, майже гірським рельєфом і таємничими печерами. Цей сад, що служить взірцем доцільного освоєння яружних земель, є прикладом прекрасних рукотворних пейзажів і джерелом екзотичних рослин. Тепер він належить до пам'яток садового мистецтва державного значення.

Каразінський сад наповнений мальовничими пейзажами, красою рослинних композицій, колекцією рідкісних рослин, захопливою історією і показує вміння використовувати яружні землі. У ньому збереглися дуби, що залишилися від природних насаджень. Могутніми стали посаджені господарями ялини, ялиці, клени, липи та в'язи.

Залишилось кілька дерев старовинного сорту груші Панна та гайки кизилу.

Привертають увагу групи пірамідальних дубів, ялини звичайної, туї західної, сосни звичайної та ялиці.

На галявині біля нижнього ставу величезний куш клена сріблястого надає особливої чарівності цьому куточку.

Захоплення викликають бук розрізнолистий, ялина Енгельмана, аристолохія, гінкго, платан, модрина, бундук, зарості кремени та виноградів — пахучого, дівочого й амурського. Хвойні в поєднанні з листяними утворюють прекрасні зимові пейзажі.

Вічнозелені дають затишок взимку, приємно відбиваються у дзеркалі ставків, слугують фоном листяним. Немало витких рослин обплітають дерева і повзуть по землі. Багато чагарників із різноманітним забарвленням квіточок, плодів і листя.

Дендросад прекрасний у будь-яку пору року. Починається весна блакиттю пролісків, буйним квітнуванням рясту, що змінюється в кольорі, медункою і жовтоквітною пшінкою. Осінь приваблює багрянцем і золотом кленів та в'язів, ясенів та беріз.

Полюбляють цей сад пташки. Теплими травневими вечорами чується переклик солов'їв, варакушок, дроздів. Гніздяться синиці, шпаки, зяблики, мухоловки та інше співоче птаство. Тут можна зустріти золотисто-жовту іволгу, що нагадує про себе флейтовою піснею, казкового ворона, що своїм карканням віщує негоду. У напівтемряві світанку ледве чутно пролетить сова. У затишних місцях оселяються їжаки, у ставку живуть черепахи. Часом забігають куніці, косулі, забредають із близьких лісів вепри. Вечорами над ставками шерехтять кажани, виловлюючи мошкарю.

І.І. Каразін був прихильником плодово-декоративних садів, що забезпечувало естетичну екологію і сприяло доброму настрою людей. Він створив перший такий сад, де яблуні, груші, вишні й сливи висаджувалися групами у секторах, а біля доріжок — різноманітні квіти. Один з таких садів проіснував до післявоєнних років і був розкорчований садовими невігласами замість відновлення та збереження. Він також залишив у спадок сади за схемою посадки 11х11 м, що давали рекордні врожаї — до 900 центнерів з десятини. Сумнівна мода на ущільнені посадки садів призвела до ліквідації високих урожаїв; урожаї зупинилися на 370 центнерах з гектара.

У 1922 році на базі Основ'янського акліматизаційного саду був організований відділ садівництва Харківської крайової дослідної станції (тепер Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва), який очолив **В.В. Знаменський**. Завдяки доброзичливості місцевих селян, ентузіазму керівника створеного відділу, Акліматизаційний сад не був знищений. Під керівництвом **В.В. Знаменського**, водночас із відбудовою зруйнованого господарства, проведено оцінку сортів саду, в результаті якої була опублікована наукова робота “Сорти Каразінського саду”. Подальші дослідження вилились у книжку “Лист яблуні”.

У 1932 році Каразінський сад був реорганізований в Опорний пункт садівництва з підпорядкуванням у науковій роботі Українському науково-дослідному інституту садівництва, а в господарській роботі — радгоспові з найменуванням “Глобівсько-Основ'янський сад”.

Селекція плодкових та ягідних культур провадиться з 1925 року. Основним напрямом до 1937 року був добір пар для схрещування та одержання гібридного насіння, яке надсилалось на Мліївську науково-дослідну станцію садівництва (Черкаська область). У 1937 році розпочалася самостійна робота з виведення сортів яблук і груш.

У 1937 році Кrasнокутський опорний пункт підпорядковується загалом Інституту садівництва, а його директором призначено **І.Н. Дончука**. Того ж року розгорнулася велика робота з виведення нових сортів плодкових, де над селекцією яблуні працював

О.С. Руденко, грушу вивів *А.І. Шепельський*, а селекцію ягідних культур очолювала *З.Ф. Переварова*. Вони створили гібридний сад, з якого потім отримано нові сорти, більшість з яких стали районованими. Війна та окупація перервали роботу селекціонерів і колективу Опорного пункту загалом, завдали великих втрат як науковій роботі, так і господарству. Втрачено всю наукову документацію.

У повоєнні роки гібридний фонд дав десятки найкращих форм і сортів. Завершив роботу з довоєнним гібридним фондом і створив новий *О.Я. Берендей*. Завдяки йому Краснокутська станція стала визнаним і визначним селекційним пунктом плодівих і фактичним українським центром селекції груші. Тридцять п'ять років в Опорному пункті, а потім на дослідній станції працював над селекцією плодівих культур кандидат біологічних наук *О.Я. Берендей*. Він передав у державне сорто випробування 19 сортів яблуні, 14 — груші, 3 — суниці, 2 — смородини, 2 — черешні й сливи, всього 41 сорт.

Нові сорти полюбилися харківцям. Великий попит на них проявився в часи першого дачного будівництва. Тоді була створена широка смуга садів навколо Харкова та інших міст цього краю.

Приємним і, в той же час, неприємним тягарем залишається у спогадах колишній Опорний пункт садівництва. У жіночих руках *Альфреда Ернстівни Петерс* він славився на всю Слобожанщину більше, ніж теперішня Станція садівництва. У колишньому

Пункті зі загальної площі 80 га було 50 га садів із різними типами посадок і складом культур та сортів. Тепер їх нема. Розкорчували. А треба було зберегти. Тим більше, що Станція одержала великі площі вільних земель. Ті сади були б еталоном, за яким оцінювали б діяльність сучасного керівництва Дослідної станції. Краснокутську станцію садівництва організовано в липні 1968 року на базі Опорного пункту та Чернечанського колгоспу загальною площею земель 1356 га.

Хвилями піднімався і занепадав Каразінський сад. Історія його велика. Повчальна й славна історія садівництва, облагородження землі та лісорозведення. Це — Мекка закоханих у садівництво. Всіма силами треба зберегти цей унікальний об'єкт науки та історії від жахливих приватників. Невідомо для чого станцію роздробили на дві установи при спільному керівникові, а Дендропарк — серце установи — віднесли до виробництва. Тепер дендропарк ніким не охороняється і не фінансується.

Час тут, ніби затаївшись, проглядається печаттю сторіч з могил засновників саду Івана Назаровича й Івана Івановича, зі склепіння старовинних печер, кам'яних баб, велетенських дерев, з терас по схилу яру. Каразінський сад — зелений гімн рукам людським, казка про безмежні можливості людини, пісня про любов до землі й творчого життя.

Краснокутський край, ніби маленький Кувейт в обіймах прекрасної Швейцарії, де багатства надр

Вхід до печер колишнього
Петропавлівського монастиря

поєднуються з чарівною природою та славною історією козацтва і садівничої науки та практики.

Уже відбувається насичення дендропарку об'єктами розваг: протиприродним привнесенням граніту, зміна ситуації, руйнація історичних пейзажів. Знайшовся невіглас, який спаскудив лісосмугу, що служила взірцем садового захисту від вітрів і шкідників.

Сьогодні в архітектуру пам'ятки науки й історії з легкої руки дилетантів вносяться чужорідні мотиви. Будується башта для фонтану на догоду майбутнім завідникам ресторану, який мріють розмістити на фундаменті колишнього Божого храму. Мур зі сучасної цегли спотворив стіну історичної оранжереї з оригінальним обігрівом. Ось камінь з написами “могили” та “скарб”, а над ним сидить ворон — вісник смерті й нещастя. Скульптурна сова творить важкий настрій. Є й хатинка на курячих ніжках та “кот ученый”.

Ці містичні нагромадження разом з парком відволікають від славної історії козацтва, патріотичних діянь Каразіних та сіють зневагу до кмітливих слобожанців і паплюжать пам'ять про патріотів краю. Це рубає під корінь духовність і спотворює майбутність.

Відомо, що матимемо добре майбутнє лише тоді, коли пам'ятатимемо своє минуле.

Великий унесок у лісорозведення зробили брати **Каразіни** — Василь та Іван, а також син другого, Іван

Іванович. Як висловився 1834 року Іван Назарович: “*Намір мій — щорічно продовжувати посіви дерев для розведення мною потрібної за кількістю землі лісу*”. Принагідно треба повідомити, що в Кеґичівському районі Харківської області, на відстані 15 км від Краснограда, **І.Н. Каразін** посадив ліс. Це стало поштовхом до заснування **Миколою Зарудним** Софіївського ботанічного саду у 1837 році садивним матеріалом, одержаним із Основ'янців. Захопившись під впливом **Каразіних** ідеєю акліматизації, **М. Зарудний** провадив серйозні дослідження з цього питання, де уважно велась реєстрація здобутих результатів, фенологічні та інші спостереження.

І.Н. Каразін серйозно провадив лісорозведення. Мабуть, не без впливу його ідей поміщик **В.Я. Ломиковський** — нащадок козацької старшини, історик, етнограф та агроном — у селі Трудолюб Миргородського повіту, майже за сто років до пропозицій **В.В. Докучаєва**, створив на своїх землях повну мережу захисних лісонасаджень, як тоді називали “древопольне господарство”, що давало йому змогу одержувати високі і сталі врожаї, навіть у посушливі роки. За оригінальні роботи зі створення системи захисних лісонасаджень був нагороджений золотою медаллю. Був знайомий з **В.Я. Ломиковським** і **М.В. Гоголь**, який у поемі “Мертві душі” дав високу оцінку його захисному лісорозведенню і вивів образ Василя Яковича під іменем поміщика Костанжогло.

Лариса Дешко, праправнучка Івана Івановича Каразіна, та Марина Віталіївна Виноградова, архітектор, мистецтвознавець і пам'яткоохоронець з Кисва, у Каразінському парку біля степової баби

Цукрозаводчик *Іван Харитоненко* за прикладом Каразінського саду в селі Городному, що біля Глобівського саду, обгородив великий яр. Так виникла унікальна архітектурна пам'ятка “Співочі тераси”, тепер один із пунктів “Золотого кільця” Харківщини. Цей архітектурний шедевр він зводив для вирощування на Слобожанщині південних культур, адже звернені до півдня тераси максимально акумулюють тепло і забезпечуються водою опадів більше, ніж схили балок і ярів.

Назва “Співочі тераси” з'явилася тому, що завдяки терасам, зведеним у вигляді амфітеатру, спрацюють природні акустичні резонатори, які посилюють

гул навіть слабкого вітру. Спів і слова, промовлені поруч, стають гучнішими в кілька разів, ніби посилені через гучномовець.

Ще при *І. Харитоненку* ці тераси використовували як унікальну концертну залу просто неба. На цих терасах виступав славетний *Федір Шаляпін* та інші відомі співаки.

Отже, Основ'янський акліматизаційний сад І.Н. Каразіна, який для науки і практики має набагато більше значення, ніж Мліїв, заслуговує відродження як Національний науково-дослідний інститут “Каразінський сад”. ■

Для тих, хто може і хоче допомогти відродити Каразінський сад.

Координати для контакту:

16742, Чернігівська обл., Учнянський р-н, с. Тростянець,

родина Курдюків: тел. (096) 574 16 92,

або Лариса Олексіївна Дешко: тел. (044) 424 33 95, (099) 269 30 45,

e-mail: l.deshko@gmail.com

